

Svarus krikščionybės ir šiuolaikinės lietuvių literatūros dialogo tyrinėjimas

Dalia Čiočytė, Asta Gustaitienė, Dalia Jakaitė, Marijus Šidlauskas, *Krikščionybė ir šiuolaikinė lietuvių literatūra* / Kolektyvinė monografija / Sudarė Dalia Čiočytė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018, ISBN 978-609-07-0070-9 (spausdinta knyga), ISBN 978-609-07-0069-3 (skaitmeninis PDF), 592 p. Monografija parengta ir išleista kaip Lietuvos mokslo tarybos projektas, sutarties Nr. LIP-16363.

Gediminas Mikelaitis

Lietuvos dailės muziejaus Mokslinių publikacijų ir leidybos centro vedėjas
El. paštas leidyba@ldm.lt

Didelės apimties kolektyvinę monografiją „Krikščionybė ir šiuolaikinė lietuvių literatūra“ (autoriai: Dalia Čiočytė (sudarytoja), Asta Gustaitienė, Dalia Jakaitė, Marijus Šidlauskas) sudaro penkios dalys (I d. – *Įvadas*; II d. – *Tradicinio dialogo tąsa: šiuolaikinė krikščioniškoji lietuvių literatūra*; III d. – *Ironiškas krikščionybės idėjų komplikavimas*; IV d. – *Anoniminis krikščioniškumas*; V d. – *Knygą užbaigiant*). Jose Vilniaus, Kauno Vytauto Didžiojo, Klaipėdos, Šiaulių universitetų mokslininkai aptaria krikščionybės ir šiuolaikinės lietuvių literatūros žanrų santykius: D. Čiočytė – prozą ir eseistiką (ji yra taip pat *Įvado* autorė), A. Gustaitienė – vaikų literatūrą, D. Jakaitė – poeziją, M. Šidlauskas – dramą. Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba.

Monografija yra pirmas toks išsamus ir originalus krikščionybės ir pagrindinių šiuolaikinės lietuvių literatūros (nuo 1990 m.) žanrų tyrinėjimas. Čia atskleidžiamos trys literatūros santykio su krikščionyste formos. Kaip rašoma monografijos anotacijoje, „tai tradicinis santykis (krikščioniškosios literatūros tąsa: religinė, – dėmesinga *sacrum* fenomenui, implikuojanti antgamtės buvimo prielaidą, – literatūra, turinti kristocentrinį pobūdį), ironiškasis santykis (būdingas ir XX a. literatūrai: iššūkis krikščionybei arba maištinga dievoieška) ir nauja, dabarčiai būdinga santykio versija – anoniminis krikščioniškumas“. Knygoje keliamas uždavinys apmąstyti literatūros ir teologijos dialogą, plėtoti šį dialogą „saugant abiejų sričių autonomiją“ („Krikščionybė ir šiuolaikinė lietuvių literatūra“, p. 10; toliau cituojant nurodomas tik puslapis).

Reikia pažymėti, kad nors kiekvienas monografijos autorius laikosi savo tyrinėjimo akiračio, domėjimosi interesų, savitos literatūrologinės patirties, knygos sudarytojai pavyko visus sutelkti remtis literatūros teologija ir jos principais.

Į ką verta atkreipti dėmesį autorių interpretacijose?

Dalia Čiočytė, tęsdama ankstesnius literatūros teologijos tyrinėjimus, knygos „Įvade“ apžvelgia šios tarpdalykinės teorijos darbus užsienyje ir Lietuvoje, daug aiškiau, suprantamiau negu ankstesniuose tyrinėjimuose vartodama sąvokas nubrėžia metodologines prieigas ir teorines gaires. Pažymėtina jos meistriška literatūros teologijos interpretacija, naujai atverianti krikščioniškųjų kūrinių prasmę: paradoksalius ir skandalingus Dievo kelius Juliaus Sasnausko knygoje „Pagaunama ir nepagaunama“ ir kovą su mirtimi kaip prasmės kūrimą išnykimo akivaizdoje Jurgos Ivanauskaitės eseistikoje „Viršvalandžiai“.

Dalia Jakaitė remiasi plačiu užsienio poezijos kontekstu, dažnai lygina vokiečių ir lietuvių autorius, pateikia savitą leviniško veido ir transcendencijos analizę šiuolaikinėje lietuvių poezijoje.

Asta Gustaitienė pirmą kartą taip išsamiai apibūdina religinės vaikų literatūros lauką, įžvalgiai aprašo paauglių maištą prieš Dievą, įtraukia aksiologinį vertinimą.

Marijus Šidlauskas, remdamasis istoriniu, filosofiniu ir kultūrologiniu kontekstu, pateikia krikščioniškosios dramos sampratą, pažymi jos problemišumą, apibrėžia terminus bei ribas, pastabiai iškelia moderniosios visuomenės ir žmogaus nukrikščionėjimą, krikščioniškąją dramą gyvenime vertindamas kaip vertybių praradimą ir jų ieškojimą.

Kiekviena krikščionybės ir šiuolaikinės lietuvių literatūros santykio forma monografijoje tyrinėjama pagal žanrus.

Išskirtini šie monografijos bruožai.

Konceptualumas. Darbe visi autoriai, kaip saviti literatūros tyrėjai, remiasi literatūros teologija. Ši tarpdalykinė teorija papildoma ir pratęsia ankstesnius tyrinėjimus, bet visose dalyse išlaikomas tyrinėjimo planingumas ir sistemingumas. Antroji monografijos dalis yra tarsi tyrinėjimų apie literatūrą tezė, išdėstymas, trečioji – kaip antrosios antitezė, ketvirtoji yra tarsi antrosios ir trečiosios dalių sintezė. Lietuvių autorių darbai tyrinėjami plačiame užsienio teorinės minties kontekste, dažnai pateikiant ir įžvalgią užsienio rašytojų ir (ar) mąstytojų kūrinių analizę.

Iškeliamas literatūroje transcendencijos ir metafizikos matmuo prieš Dievo idėjos dekonstravimą ir moralės dėsnių sureliatyvinimą. Literatūros teologija nagrinėja literatūrinę būties prasmės (ar beprasmybės) interpretaciją. Išryškinamas būties prasmės paieškų ir sekuliarizuoto pasaulio dramatiškumas. Nagrinėjant absurdo poetiką, šventvagystės literatūrinę problemą, aktualizuojamas Dievo esaties / nesaties klausimas kaip paradoksas, kai neigiama teistinė pasaulėžiūra ir kartu ilgimasi dieviškumo.

Į literatūros diskursą argumentuotai sugrąžinama *dorybių vertikalė*, pirmaisiais atkurtos Nepriklausomybės metais gal labiausiai kelta Vytauto Kubiliaus ir Alberto Zalatoriaus. Išdrįstama vadinamųjų pliuralistinių vertybių politikorektiškus simptomus pavadinti išsigimimu, iškrypimu ir kitomis anomalijomis. Analizuojama vertybių infliacija. Išsamiai atskleidžiama šiuolaikinėje lietuvių literatūroje retai tepastebima teodicėjinė gėrio ir blogio įtampa.

Kaip ir Vakarų literatūros diskurse aktualizuojamas *anoniminis krikščioniškumas*. Parodomas sąmoningo santykio su krikščionybe apmirimas, nuasmeninto buvimo „bevardiškumas“ ir kartu intuityvus ryšys su transcendencija, amžinybės ir būties prasmės ilgesys.

Monografijoje krikščionybės ir šiuolaikinės literatūros santykių interpretacijos palieka vietas ir *provokavimo, iššūkio* problemoms, ieškant asmeniškų atsakymų į netikėjamą ir tikrovės absurda.

Monografija kelia ir probleminių, diskutuotinų klausimų. Visų pirma labai abejotina, ar pagrįstai vartojama krikščioniškosios literatūros sąvoka. Nors monografijoje trumpai ir prisimenamos vakariečių teoretikų diskusijos dėl jos (p. 25–26, 89–90), bet krikščioniškosios literatūros ir literatūros teologijos santykis iš principo buvo nubrėžtas jau pastarosios disciplinos kūrėjų D. Mietho, K.-J. Kuschelio, G. Langenhorsto ir kt. (beje, monografijoje nepaminėta lietuvių autorių argumentacija šiuo klausimu). Juk literatūros teologija ir atsirado todėl, kad krikščioniškosios literatūros laikai baigėsi. Monografijoje vėl bandoma atgaivinti šią sąvoką ir tarsi sugrįžtama prie senos takoskyros: ar krikščioniškųjų įvaizdžių, motyvų, temų, šventųjų asmenybių vaizdavimas tokius kūrinius jau padaro krikščioniškus? Suprantama, kad ne. Ir čia akivaizdžiai trūksta tikslesnio, labiau argumentuoto sąvokų pagrindimo. Įdomu, kad tarytum patvirtindamas šios sąvokos problemišumą skyrių apie krikščioniškąją lietuvių literatūrą užbaigia M. Šidlausko poskyris apie krikščioniškosios lietuvių dramos nesatį, kur „geriausiu atveju siūloma kalbėti tik apie krikščioniškąją problematiką“ (p. 260).

Su krikščioniškosios literatūros sąvoka susijęs ir kitas klausimas, kurį per monografijos pristatymą kėlė ir prof. Viktorija Daujotytė: kur yra pamatinis žmogaus skaudumas už gausių krikščioniškųjų įvaizdžių, motyvų, veikėjų lauko? Pratešiant šią mintį galima klausti: kaip skrupulingas krikščioniškos medžiagos (ypač poezijos) savitas inventoriavimas dera su estetinė verte, t. y. ar visi aptariami kūriniai yra meniškai vertingi ir vadintini krikščioniškąja literatūra?

Paminėtos problemos rodo, kad krikščionybės ir šiuolaikinės lietuvių literatūros dialogas vyksta, formuojasi. O monografija yra svarus, reikšmingas ir aktualus tarpdalykinis tyrinėjimas, autorių žodžiais, „plečiantis bendrąjį Lietuvos kultūros lauką, skatinantis gyvąją idėjų apykaitą“.